

IMPERIJA IR GLOBALIZACIJA NAUJOJOJE PASAULINĖJE TVARKOJE

KĘSTUTIS ŠERPETIS

Klaipėdos universitetas
Socialinių mokslų fakultetas, Politologijos katedra
El. paštas: smfdoc@centras.lt

Šaltojo karo pabaiga ir dvipolės pasaulinės tvarkos žlugimas esmingai keičia tarptautinės sistemos konfigūraciją bei funkcinę jos paskirtį. Kita vertus, globalinės politikos tapimas sąlygoja adekvačių viršnacionalinio valdymo struktūrų formavimo būtinybę. Egzistuojančių tarptautinių organizacijų funkcinė redukcija ir nacionalinių valstybių galių erozija įsakmiai kelia naujų struktūrinių politinių formų paieškos uždavinius.

Plačiame politologinių tyrimų lauke pastarąjį dešimtmetį išsiskiria imperiologijos pakraipa, nagrinėjanti istorinių imperinių darinių specifinius ir universaliuosius bruožus, koreliuojančius su moderniai politinei realybei aktualiomis problemomis.

Originaliu konceptuali, filosofiniu, sociologiniu ir istoriniu turiniu pasižyminti knyga – 2000 m. išleista A. Negri ir M. Hardto „Imperija“, nors jos autoriai neomarksistiškai angažuoti, atveria produktyvią metodologinę galimybę ne tik permąstyti tolesnį valstybių pajėgumą visavertiškai dalyvauti pasaulinėje politikoje vien turimos galios pagrindu, kurios alternatyva pateikiama šioje publikacijoje. Mūsų požiūriu, ne mažiau esmingos šio darbo implikacijos, provokuojančios imperinę Europos ateitį, t. y. atveriančios galimybę pagrįstai interpretuoti ES plėtrą kaip imperinių tradicijų demokratinio konteksto, viršnacionalinio identiteto bei korektiško ir subalansuoto politinės integracijos gilinimo būdą.

IVADAS

Kiekvienoje radikalių istorinių lūžių situacijoje ne tik pagyvėja ir pagreitėja skirtingiausių vertybinių orientacijų tarpusavio polemika, dialogas, alternatyvizmas. Šalia tradicinių socialinės minties darinių formuojasi ir afirmatyvūs, poliariniai konceptai, pretenduojantys:

a) apibrėžti istorinio proceso vyksmo ribas; b) įvardyti / išryškinti vi-soje žmonijos vystymosi regimojoje perspektyvoje dominuojantį vek-torių; c) pasiūlyti naują, kitokį pasaulio ir jo tvarkos vaizdinį.

Viena vertus, žlugus dvipoliam pasauliui ir galutinai išsprendus Vakarų–Rytų alternatyvą, išnyko gausybė iš globalinio balanso pa-laikymo ištekančių problemų, determinacijų, įsipareigojimų bei įvai-riausių tarptautinių-teisinių tabu. Kita vertus, daugelio sutartinių ri-bojimo, draudimo, sulaikymo, išpėjimo, tramdymo etc. tarptautinės įtvarkos strategijų nykimas (arba jų virtimas adityvia platesnių pro-gramų dalimi) sąlygoja padėtį, kurią galima kvalifikuoti kaip perėjimą iš „anarchinės tarptautinės sistemos“ (H. Bull) į „globalinę sumaištį“ (Z. Brzezinski).

Kitaip tariant, besiveržianti iš ankstesnio, varžančio dvipolio „ge-ležinio narvo“ į savarankišką ontologinę savirealizaciją pasaulio tautų, grupių, konfesijų, socialinių ir nacionalinių judėjimų įvairovė šian-dien susiduria su identifikacijos ir įteisinimo problema. Pažymėtina, kad šiuolaik savo reikšmę praranda etniniai ir civilizaciniai-kultūri-niai savitumai, esmingai sąlygoję ankstesnes civilizacijų sąveikas bei svetimus (išorinius) pasiekimus ir naujų vertybių recepciją (priėmimą ar atmetimą).

Pastaruoju metu pasaulinio vystymosi avangarde atsidūrusi Vaka-rų poindustrinė civilizacija lemiamai veikia globalinę aplinką – šalis, regionus, sistemas ir kt. pirmiausia remdamasi ne tradiciniu – isto-riniu „jėgų balansu“, o visuomeninių ir politinių sistemų atvirumo–uždarumo dinamika. Reikšminėmis modernaus vystymosi sferomis laikomos ekonominė, finansinė ir informacinė, kurių atitiktis vakarie-tiško poindustrializmo baziniams racionalizmo, efektyvumo, naudos ir inovatyvumo principams lemia ūkinio ar politinio subjekto vietą ir vaidmenį globalizacijos procese.

Suprantama, ideologiniame-vertybiniame šiuolaikinės pasauli-nės įvairovės kontinuumе atsakymai į liberalios demokratijos, rinkos visuomenės, žmogaus, individo, mažumų teisių metamus imperaty-vinius iššūkius gali būti ir iš tikrųjų yra skirtingi bei kontroversiški. Būtent todėl, nors apologetinė „auksinio milijardo“ teorija tarsi ne-nuginčijamai įtvirtina neišvengiamą ir aiškią dar likusių *West & Rest*

prieštarų baigties perspektyvą, tai neatmaino egzistuojančių ar besiformuojančių ekonominių ir kultūrinių „pasaulių“ (F. Braudel) savi-vokos svarbos.

Žinomas civilizacijų analizės pakraipos teoretikas V. Kavolis, lai-kęs šią problemą pagrindiniu šiuolaikybės klausimu, formulavo ją kaip dilemą: ar egzistuojančios civilizacijos išsaugos savo identitetą, ar virs sudėtinėmis bendro (ir į Vakarų civilizacijos centrą nukreipto) pasau-lio dalimis¹.

Praėjusio amžiaus pabaigoje iškilusios F. Fukuyamos ir S. Hun-tingtono pasaulio evoliucijos ir numanomos įtvarkos koncepcijos, pretendavusios į paradigminio modelio statusą, formulavo radika-liai skirtingus šios problemos sprendimo variantus. Anot F. Fukuy-amos, pasaulinė-istorinė Vakarų liberalizmo pergalė nulėmė ne tik visą „trumpąjį“ XX a. nusitęsusį ideologinį komunizmo ir liberalizmo ginčą, bet galų gale įtvirtino negrįžtamą Vakarų civilizacijos prana-šumą ir teisę vadovauti naujos pasaulio tvarkos formavimui. Taigi ne tik atveriamas kelias pasaulinei vyriausybei įteisinti, bet ir baigiama etninėmis-nacionalinėmis ir kultūrinėmis-vertybinėmis skirtimis grindžiama linijinė pasaulio istorija. Tarptautiniai ekonominiai su-bjektai, tarptautinės tarpvyriausybines ir nevyriausybines organizaci-jos bei globalios pilietinės visuomenės tinklai tampa naujosios pasau-lio struktūros „sankabomis“ ir integruojančiais globalinių problemų reguliavimo ir sprendimo agentais. Bendros pasaulinės civilizacijos poreikiai vienareikšmiškai koreguos visus vietinius, nacionalinius, politinius ir ekonominius interesus, galimybes ir perspektyvas, vado-vaudamiesi universaliosiomis vertybėmis kaip naujojo pasaulio „poli-tinio žaidimo“ taisyklėmis.

Optimistiniam liberaliosios tradicijos idealui svariai oponuoja konservatyvaus amerikiečių istoriko ir politologo S. Huntingtono ana-litinis-prognostinis modelis. Nekvestionuodamas Vakarų civilizacijos laimėjimų, jis akcentuoja tokios pergalės kainą ir pirmiausia – jos lai-kinumą. Anot S. Huntingtono, būtent globalinis Vakarų hegemonijos pobūdis suteikia tautoms ir nacijoms galingą stimulą ieškoti alternaty-vių dalyvavimo naujojoje pasaulio tvarkoje būdų ir formų. Neišvengia-mas tampa įvairių teritorinių, kultūrinių, konfesinių darinių susidū-

rimas, skirtingų vertybinių sistemų priešprieša, kultūrinių stereotipų ir normų nesuderinamumas, suponuojantis bekompromisę tarpusavio kovą. Pastaroji faktiškai devaluoja universaliąsias Vakarų civilizacinio centro pastangas „bendravardiklinti“ skirtingo kultūrinio, dvasinio ir politinio išsivystymo bendruomenes ir gilina „atviros visuomenės“ eroziją prastai kontroliuojamais globalinės imigracijos srautais.

Todėl, pesimistiškai konstatuoja S. Huntingtonas, pirmaeiliu Vakarų civilizacijos uždaviniu turėtų tapti savigny na atsiribojimas nuo pragaištingo besiplečiančio civilizacijų konflikto.²

Tačiau tiek futuristinis, tiek ir konservatyvusis XXI a. pasaulio scenarijai, nepaisant jų reikšmingų empirinių apibendrinimų, pirmiausia iškelia ir pabrėžtinai akcentuoja teleologinius ir transcendentinius istorijos raidos aspektus. Tiek istorinis fatalizmas, tiek ir istorinės sklaidos gimdomi antagonizmai savotiškai redukuoja realių šiuolaikinio pasaulio vystymosi tendencijų ir vektorių susipynimo, sąveikos, kovos ir tarpusavio papildymo kontekstus. Iš principo hégeliškas konfesinių, ideologinių ir pan. vertybių antagonizmų „nugesinimas“ pasaulinėje valstybėje, kaip ir O. Spenglerio lokalinių civilizacijų providencinė nederinė, sprendžiama tik *sub specie aeternitatis*, vienodai angažuoti apibrėžtų normatyvių istorijos proceso aiškinimo intencijų, giliai išsisknijusių į Vakarų politinį ir teisinį mentalitetą ir jam būdingą dichotominę mąstymą, kurie subrandino europocentrinį istorinį-kultūrinį pasaulėvaizdį.

Taigi abi įtakingos ir savaip patraukiančios pobopolinio pasaulio įtvarkos vizijos, akcentuojančios ambivalentišką politinės-istorinės realybės vystymosi sąlygotus bruožus ir besiremiančios priešingomis idėjinėmis istorinės raidos aiškinimo schemomis, negali tapti produktyviomis prieštarinčiai besivienijančio pasaulio suvokimo, refleksijos ir vertinimo paradigmomis. Tiek spekuliatyvaus „žaidimo su nuline suma“ scenarijus, ignoruojantis modernaus vystymosi diskretiškumą, tiek ir metafizinę gnostinę tradiciją ekstrapolijuojanti į nūdieną „civilizacijų konflikto“ hipotezė nepagrįstai nureikšmina nepalaujamai augančios įvairovės įtaką pagrindiniams pasaulinio sociumo lygiams ir sferoms.

Apžvelgtų analitinių konstrukcijų konceptualinės optikos sąly-

gojamos aberacijos išryškina tai, ką žinomas pasaulinės ekonomikos ekspertas M. Castellsas pavadino „globaline asimetrija“: vien technologine galia grindžiama viršenybė, gilinanti asimetrinį priklausomumą, galų gale „įtvirtino viešpatavimo modelius, sukurtus ankstesnėmis istorijos eigoje atsiradusiomis priklausomumo formomis“.³ Todėl taiklūs ir pamatuoti empiriniai apibendrinimai, užtikrinę priešingų F. Fukuyamos ir S. Huntingtono idėjų populiarumą, tik santykinai koreliuoja su jų interpretacine logika – tai ne kartą nurodė daug labai skirtingų pakraipų kritikų.

Todėl laikantis V. Kavolio požiūrio, pabrėžusio šiuolaikinio civilizacinio vystymosi ne dalinį, išskirtinį, specifinį, o universalųjį, globalinį pobūdį, neišvedamą ir nesuvedamą į kurią nors vieną idėjinę ar vertybinę tėkmę, tikslinga akcentuoti bendrąsias tendencijas ryškinančias interpretacijas. T. y. globalia tapusioje istorinėje epochoje „universalumas jau negali būti konceptualizuotas vienos kurios tradicijos rėmuose“⁴. Atitinkamai šiuolaikiškas ir detalus civilizacijos vystymosi aiškinimas turi būti suprantamas kaip globalus procesas, į kurį įtraukiami visi – tradiciniai ir nauji politiniai ir ekonominiai subjektai, avangardiniai ir fundamentalieji sąjūdžiai, nacionaliniai ir kosmopolitiniai judėjimai bei komunikacijos, „tinklinės“ struktūros, institucijos ir t. t. Jų idėjos, siekiai, vertybės, programos ir orientacijos, veiklos formos ir paveiklos būdai formuoja naują globalinių sąveikų lauką organizuojančią erdvę, egzistuojančią „čia ir dabar“, o ne projektuojamą retrospekcinėse ar futuristinėse vizijose.

Šiai prieštaragai besivystančiai ir dinamiškai realybei savotiškai ir originaliai atliepia ne mažiau kontroversiškai vertinama besibaigiančio XX a. ir prasidėjusio XXI a. sandūroje pasirodžiusi italų politinio filosofo A. Negri ir amerikiečių literatūrologo M. Hardto solidžios apimties knyga „Imperija“⁵. Nors pirmasis leidimas beveik sutapo su ženkliniais XXI a. įvykiais – rugsėjo 11-ąją bei Irako–JAV karu – ir knyga laikytina savotiška jų konceptualizacija, prestižiniai akademiniai ir intelektualieji sluoksniai šį kūrinių pavadinimą „XXI a. „Kapitalu“, alterglobalistine Biblija, nauju „Komunistų partijos manifestu“ ir pan. Įspūdinga vertinimų vaivorykštė iš tiesų atspindi realias studijos ypatybes.

Apskritai autoriai atstovauja marksizmo (neomarksizmo) tradici-

jai ir deklaruoja esminį šiuolaikybės permąstymą remdamiesi principinėmis politinio kairiojo diskurso kategorijomis. Tačiau nors minėtosios apokaliptinės S. Huntingtono ir futuristinės F. Fukujamos vizijos nesunkiai išvedamos iš fundamentinių konservatizmo ir liberalizmo aksiomų, A. Negri ir M. Hardto marksizmo pagrindų bei klasikinių postulatų interpretavimą esmingai sąlygoja, viena vertus, globalizacijos kontekstas, kita vertus – pabrėžtina pasitelkiamų filosofinių ir socialinių idėjų politizacija. Autoriai grindžia tokią būtinybę totaliai ontologiniu tyrimo objekto pobūdžiu. Jų kuriama politinė-filosofinė konstrukcija priskirtina realistinei tarptautinio-politinio diskurso pakraipai tiek metodologinio abstrahavimo, tiek daromų empirinių apibendrinimų atžvilgiu.

Šiame straipsnyje pateikiamo tyrimo objektas – nušviesti ir išanalizuoti modernius globalius bei lokalius civilizacijos ir politikos darinius ir jų gimdomus artefaktus, vaizdinius ir nuostatus, siekiant racionaliai ir pamatuotai suprasti ontologinius nūdien besiformuojančius naujosios pasaulinės tvarkos pagrindus. Straipsnio tikslas trejopas: a) supažindinti skaitytoją su pagrindinėmis A. Negri ir M. Hardto kūrinio idėjomis, jų analitinėmis ir metodologinėmis priegomis bei principiniais konstruojamos globalinės paradigmos bruožais; b) įvertinti autorių metodologinių įžvalgų tinkamumą aiškinant Europos civilizacinės-integracinės plėtros perspektyvas ir jos ypatybes; c) apibūdinti Lietuvos istorinio-politinio ir modernaus civilizacijos vystymosi dilemas dinaminio globalinio imperinio vaizdinio kontekste.

GLOBALIZACIJOS IMPERINĖS IMPLIKACIJOS

Gana netikėtai iš po Šaltojo karo nuolaužų išsprūdusi globalizacija, nors istorikai ir sociologai atkakliai stengiasi konceptualizuoti jos vyksmą ar bent rasti jos *ad hoc* raiškos algoritmus, iš esmės ir šiandien išsaugo „ateivišką“ pobūdį. Tai pasakytina ne tik apie jos ardantį poveikį principinėms ideologinėms ir politinėms-administracinėms nuostatom, bet ir mentaliniams bei vertybiniais vaizdiniais, sudarantiems Vakarų civilizacijos civilizacinės saviidentifikacijos pagrindą.

Ne kompleksiškas ir visuminis-struktūrinis, o prioritetinis ir avan-

gardinis globalizaciją reprezentuojančių sferų ir formų rutuliojimosi pobūdis, tempai ir mastai vis dažniau provokuoja aliuziją į U. Becko plėtojamos „rizikos visuomenės“ fenomeną. Laivės, lygybės, vartojimo ir kt. idealai, būdingi tautinių valstybių epochai, „rizikos visuomenėje“ užleidžia vietą *saugumo* principui. Globalinio kapitalizmo ekspansija, dekonstruojanti demokratinius laisvės ir lygiateisiškumo pagrindus tiek besivystančiose, tiek industrinėse ir poindustrinėse visuomenėse, beveik reflektoriškai išlaisvina radikalius tradicionalizmo, nacionalizmo bei marginalinio ekstremizmo „džinus“ kaip savotiškus nacionalinių bendruomenių ir visuomenių atsakus į globalinius iššūkius.

Galbūt todėl dauguma globalizaciją nagrinėjančių publikacijų išlieka tarptautinės ar pasaulinės ekonominės integracijos diskurso rėmuose. Socialinių, politinių, kultūrinių jos pasekmių refleksija dažniausiai lieka determinuojančiose nacionalinių (rečiau – regioninių) darinių vystymosi ribose. Tačiau akivaizdus ir gilėjantis visų šių dimensijų susipynimas ir tarpusavio poveikis tarptautinėje praktikoje gana įsakmiai suponuoja atitinkamus pasaulinės tvarkos tapsmą charakterizuojančius bruožus. Jų specifiškumas jau negali būti identifikuojamas kaip ankstesnio linijinio vystymosi tąsa, nes ne tik prasminis krūvis, bet ir informacinis turinys atspindi kokybiškai kitokią pasaulinės raidos kokybę.

Savo ruožtu ir tradiciniai socialiniai-politiniai diskursai vis menčiau pajėgia aprėpti ir išreikšti globalinę realybę, t. y. ontologinių įvykių pagreitis ir intensyvumas aplenkia ne tik konceptualizacijos, bet ir naratyvizacijos potencijas. Todėl šia kryptimi kreipiamos pastangos dažniausiai nuslysta į konstruktyviai menkai pagrįstą konotatyvią metaforizaciją (pvz., pastarieji A. Tofflerio darbai) arba redukuojasi į įprastus giminingų disciplinų specialistams pasaulinės-istorinės raidos modelius (pvz., istorinė-sociologinė „Pasaulinės sistemos“ teorija, universalios istorijos („Big History“) koncepcijos, pasaulinės Neovestfališkos sistemos restauravimo projektai ir t. t.). Todėl čia vartojamų terminų ir sąvokų ribos išplečiamos, bet prasminiai krūviai išlieka siekiant užtikrinti jau įsitvirtinusių politinės minties tradicijoje teorijų ir konceptų tęstinumą bei išliekant vėlyvosios modernybės kontekste.

Priešingai jiems, „Imperijos“ autorių metodologinius požiūrius

lėmė visiškas dėmesio sutelkimas į fundamentalaus, esmingo istorinio lūžio atveriamas galimybes ir situacijų kompleksinė humanitarinė-diskursyvinė išvalga. Orientuodamiesi į dominuojantį filosofinį-politologinį diskursą, jie siekia suderinti daugumos modernių politinės minties trajektorijų spektrą ir sintezuoti fragmentiškas kairiosios pakraipos klasikų ir modernių teoretikų išvalgas bei išryškinti ir akcentuoti vienijančius atsiradusių prasminių skirčių pradus.

Reikšminga, kad šiame kelyje A. Negri ir M. Hardtas neapsiriboja klasikinių K. Marxo, V. Lenino, L. Trockio ir jų sekėjų sukurtais vaizdiniais, konceptais ir sąvokomis, bet lygia dalimi permąsto ir reinterpretuoja kairiojo postmoderno adeptų – M. Foucault'o, Ž. Deleuzė'o ir F. Guattari bei pokolonializmo teoretikų idėjas ir novacijas tiek politinės filosofijos, tiek bendrosios politinės teorijos, tarptautinės politinės ekonomijos, informacinės visuomenės konceptualius apibendrinimus. Susiklosčiusios suvereniteto, imperializmo, globalumo – lokalumo, kapitalizmo, tinklinės valdžios, biopolitikos, socialinių masių (angl. *multitude* – aibių, daugybių) sampratos prisipildo racionalaus ir euristinio, konstruojamam globaliniam imperiniam kontekstui, turinio.

„Mūsų pradinė hipotezė – knygos įžangoje – yra ta, kad suverenitetas įgauna naują formą, sukurtą daugelio nacionalinių ir antnacionalinių organų, jungiamų vieninga valdymo logika. Ši nauja globalinio suvereniteto forma ir yra tai, ką mes vadiname Imperija“.⁶

Globalinės rinkos egzistavimas šiandien nekelia abejonių ne tik dėl regimų kiekvieno žingsnio faktinių apraiškų: pastarosios liudija apie aukštą ir efektyvų organizuotumo lygį. Tai nebūtų įmanoma be atitinkamos pasaulinės santvaros ir įsipareigojimų struktūros. Savo ruožtu, atitinkanti globalinio vystymosi poreikius teisėtvara nebūtų nei funkcionali, nei veikli ir efektyvi be valdžios, gebančios garantuoti teisinių aktų, normų ir sutarčių realizavimą.

Tokia pirmoji bazinė „Imperijos“ idėja. Antroji, anot A. Negri, yra ta, kad tokia imperinė teisėtvara ne vien apibūdina formaliąją aukščiausios globalinės valdžios esmę, bet kartu išryškina ir naująsias pasipriešinimo jėgas tiek gamybos, tiek klasių kovos kontekstuose.⁷

Čia implicitiškai numanoma nuoroda į Kembridžo „sąvokų istorijos“ mokyklos Naujųjų laikų, kaip etatistinės ir respublikinės tendenci-

jų varžybas, neva pasibaigusias modernios liberaliosios demokratinės valstybės modelio kompromisu. Kritikuodami šią Modernybės kilmės interpretaciją, marksistiškai nusiteikę prancūzų postruktūralistai vadovavosi M. Foucault'o išplėtotą Naujųjų laikų valdžios pobūdžio ir jos evoliucijos versija. Pagal pastarąją, naujųjų laikų Europoje susiformavusi politinė ir juridinė epistema sąlygojo pirminę reprezentatyvios teisinės valstybės transformaciją į disciplinarinę valdžią ir pagaliau jos kulminaciją makropolitiniu lygiu – biovaldžią.

Individualistinis ir vartotojiškas valstybės požiūris į visuomeninių santykių kontinualumą atveria neribotas valdžios įsismelkimo į visas gamybinio, socialinio, kultūrinio ir kitas visuomenės gyvenimo sritis bei jų politizavimo galimybes. Taigi, anot M. Foucault'o, užtikrinama ne tik visų – tiek socialinio, tiek biologinio gyvenimo – pusių kontrolė, bet ir baigiamas žmogaus susvetimėjimo sau procesas. Taip gimsta postmodernistų konceptualizuotas „globalinis klajoklis“ – nomadas, funkcionuojantis tik struktūrinių ir tinklinių valdymo ir skirstymo sistemų erdvėse, t. y. globalios rinkos rėmuose.

Globalios rinkos egzistavimas – akivaizdus faktas, kaip ir tai, kad jos raiškos pobūdis ne spontaniškas, epizodinis, o permanentinis ir organizuotas. Jei ekonominio vystymosi sferose formuojasi jos anarchiškas, nereguliuojamos sklaidos įspūdis, tai politiniu atžvilgiu globalinė rinka kristalizuojasi aplink savotišką suvereniteto kontūrą, aprėpiantį pagrindines jo dimensijas. Pirmiausia tai susiję su legitimišku disponavimu kariniais resursais, įskaitant branduolinį ginklą; finansų-kredito politikos funkcionavimą, paremtą universalia ir kol kas viešpataujančia pasaulyje valiuta; informacinės ir kultūrinės sferos užvaldymą, sąlygojamą universalaus ir unifikuoto kultūrinio modelio (su bendros kalbos perspektyva). „Ši konstrukcija, – teigia A. Negri, – viršnacionali, pasaulinė, totali. Mes pavadiname ją Imperija“.⁸

SUPRASUVERENINĖ IMPERIJOS PASKIRTIS

Esminga tai, kad ši postšiuolaikinė valdymo forma kokybiškai skiriasi nuo tradicinio imperializmo. Pastarasis išreiškė Naujųjų laikų politiškai ir teritoriškai suverenaus darinio – nacijos-valstybės plėtrą už

etninių-nacionalinių ribų, atveriančią pasaulinės kolonijinės ekspansijos perspektyvą. Tačiau postmoderno (arba vėlyvosios Modernybės) epochoje imperializmo jau nėra pirmiausia dėl nacionalinio suvereniteto nuopuolio. Kaip pagrindinės suvereniteto prerogatyvos gynybos, politikos ir kultūros sferose, taip ir istorinio imperializmo artefaktai nūdien įsilieja į globalinio imperinio valdymo struktūras. Vėlgi – būdingas istoriniam imperializmui civilizacinių ir hierarchinių rangų tarp įvairių pasaulio regionų akcentavimas praranda prasmę visa vienijančioje Imperijos tvarkoje. Todėl vienodai beprasmiška tapatinti pastarąją su neva šiuolaikiniu JAV imperializmu arba supriešinti Imperijos ir nacionalinės valstybės vertybes: viršnacionalinio valdymo struktūrą sudaro visų šalių ir kontinentų elites ir atstovai, vienodai priklausantys nuo daugianacionalinio valdymo raidos ir plėtros. Būtent čia slypi *biopolitinė* imperinės valdžios kokybė: jos efektyvumas, lankstumas ir įsikverbimas į visas materialinio, intelektualinio, emocinio ir kitas gyvenimo sritis tiek valdytojų elito, tiek tarptautinių emigracijos ir pabėgėlių lygmenyse nepaliaujamai formuoja biopolitinę tvarką, kadangi ir sociumo atsikūrimas bei vystymasis tapo biopolitinės gamybos išdava.

Suprantama, nacijos-valstybės disciplinarinės valdžios modelis negalėtų užtikrinti tokios visuomenės ir valdžios valdymo kokybės, t. y. nuolatinio stabilaus konsensuso. O tinklinės imperinės valdžios totalumas, siekiantis visapusiškos visuomenės gyvenimo, veiklos ir saviraiškos kontrolės, iš tiesų pasiekia jos globalinės aprėpties matricoje.

Vadinasi, duota globalinė Imperijos realybė – tiesioginis istorinės internacionalizacijos dialektinio vystymosi rezultatas. Nacionalinių valstybių ekspansija į pasaulinę išorę panaikino ir vienos, ir kitos autonomiškumą ir išryškino jų transcendentinės (savi)apibrėžties reliatyvumą. Internacionalizacija pagimdė interiorizaciją, t. y. nutrynė išorės ir vidaus riboženklius, lokalios saviidentifikacijos prasmines gaires ir pan.

Taigi nūdien besibaigiančios Modernybės epocha apibūdina klasiškinių, Naujaisiais laikais sukurtų politinių ir ekonominių konstrukcijų eroziją ir tarpinių (hibridinių) darinių atsiradimą, kaip antai, nacionalinio suvereniteto lokalumą keičia globalinio pobūdžio politinės ir

kultūrinės realijos, pasižyminčios universalizmo ir homogeniškumo galiomis. Tradicinės prieštaros unifikuojasi postmoderniose tinklinėse Imperijos struktūrose. Tai reiškia, kad žyminti Šiuolaikybės virsmus virtualizacija ne panaikina jos realybę, o aktualizuoja ir išlaisvina, t. y. savotiškai legitimuoja jos ištakas.

Kaip ir I. Wallersteinas, XV–XVI a. transformacijose atradęs „Pasaulinės sistemos“ pagrindą, A. Negri ir M. Hardtas Modernybės pradžią sieja su europinio Renesanso periodu (1200–1600 m.). Būtent šiuo laikotarpiu radikaliai pakito miestų kaip visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo centrų vaidmuo, politinis ir ekonominis statusas, (autonomija, komunos, respublikinė santvarka ir kt.) bei formavosi naujas, ypatingas savęs ir pasaulio suvokimo ir aiškinimo būdas, t. y. pasaulietinis mentalitetas. Filosofinių-kultūrinių universalijų kontekste tai atsispindėjo yrant teocentristiniam pasaulio modeliui ir kylant antropocentrizmui. Atitinkamai anapusinę transcendenciją išstumia šiapusinė, imanentinė pasaulio ir žmogaus centrinio vaidmens jame samprata. Politine prasme tai reiškia absoliutinių autoritetų ir socialinių hierarchijų reliatyvizaciją, išryškinusią naujas įtampas ir konfliktus. Renesansinė Reformacija sukėlė reakcinę Kontrreformaciją, kurios sąlygota permanentinė krizė Europoje baigėsi valstybės, kaip naujo transcendentinio autoriteto ir visuomenės socialinio saugumo garanto, iškilimu.

Toks, anot A. Negri ir M. Hardto, yra antrasis Šiuolaikybės bruožas, įtvirtinęs permanentinės vidinės europinių nacijų sklaidos konfliktinį pobūdį, kuris nuosekliai „pertekėjo“ į išorę – Amerikos užkariavimą, pasaulinę kolonijinę ekspansiją ir t. t. Savitiksliai tapęs konfliktinis išorinės plėtros modelis įgavo pirmosios globalinės ideologijos – europocentrizmo formą.

Išryškėjusi Šiuolaikybės visuomeninio vystymosi ypatybė – vidinė ir išorinė politikų sutaptis, erdvinė ekspansija siekiant neutralizuoti naujos, sekuliarizuotos transcendencijos raiškų dvilypumą virsta globaline imperine santvara, išsaugojusia principinius modernaus Leviantano bruožus, universalizavusia juos kaip užvaldomos pasaulinės erdvės struktūrinių, organizacinių, technologinių-informacinių ir kitų dimensijų vakarietiško tvarkymo ir kontrolės būdus.

Bet jau nuo šių procesų pradžios imperialistiniai eurocentriniai siekiai spręsti ekonomines augančio kapitalizmo problemas ir drauge formavo jiems gana prieštaringą europinės savimonės struktūrą. Tautinis identitetas, grindžiamas „Mes – Jie“ priešprieša, įsikūnijo, viena vertus, civilizacine „Vakarų–Rytų“ nederme, kita vertus – etninių ir nacionalinių-teritorinių skirčių Europoje absoliutizavimu. Kolonializmas ne tik išryškino ir pagilino politinio nacionalizmo aspiracijas, bet ir stimuliuojo jo difuziją į valstybių politiką, kartu su imperializmu skatinusią šovinizmą, savo ruožtu lėmusį europinio balanso žlugimą Pirmajame pasauliame kare.

Ši katastrofa, tapusi transcendentalistinio nacionalinio suvereniteto interpretavimo ir taikymo tarptautinėje praktikoje istorinio neperspektyvumo galutiniu įrodymu, išryškino ir idėjinio tokių santykių pagrindo dvilypumo neproduktyvumą, išaiškinusi epochos sisteminių transformacijų ir perversmų gilumines, pirmiausia, filosofines priežastis, sąlygojusias vėlyvosios Modernybės politinio vystymosi ypatumus.

SPINOZA VERSUS MARXAS

Konstruodamas konceptualinę schemą, A. Negri rėmėsi L. Althusserio ir J. Deleuze išplėtota „spinozistinio renesanso“ idėja. Tradicinė marksizmo ištakų interpretacija paprastai siejama su G. V. F. Hegelio dialektiniu dualizmu, K. Marxo ekstrapoliuotu į gamybinių santykių ir gamybos jėgų prieštaringą sąveiką, turinčia neva objektyvų ir todėl potencialiai transcendentinį pobūdį, o poststruktūralistų akcentas B. Spinozos idėjai apie Dievą kaip imanentinę priežastį eliminuoja visas spekuliacijas apie dialektinį šios prieštaros mediatorių bei iškelia gyvą ir subjektyvų (tad ir savivertį) darbo, kaip savikūros, procesualumą. Imanentiškumas šiuo atveju reiškiasi kaip atskirybė (anot J. Deleuze, singuliarių jėgų) visavertės saviraiškos be jokių dialektinių tarpininkų įvairovė, kūrybiškai ir produktyviai transformuojanti priežastis ir afektus, nesuvedamus į užbaigtus ir todėl nevisaverčius poreikius, tikslų ir priemonių priešpriešas ir t. t.⁹

Gilindamas substancinės būties, mąstymo ir veiklos prigimties,

suponuojančios jų ontologinių raiškų galimybę, heterogeniją ir laisvumą (neribotumą), sampratą, A. Negri teigia B. Spinozos filosofinės metodologijos pranašumą G. V. F. Hegelio dialektinių prieštarų sąlygoto būties ir mąstymo dualumo ir spekuliatyviai postuluojamo jų tapatumo atžvilgiu. Kadangi substancija ir jos modusai reiškiasi tiesiogiai, t. y. be tarpininkų ir negacijos (dialektinės įveikos), jie egzistuoja kaip neapibrėžti (nesaistomi dialektinių perėjimų) būviai. Todėl potencialių įtampų (neapibrėžtos, begalinės tįsos) lauke atsirandantys reiškiniai nesąlygojami kokios nors išorinės priežasties, o pagal savo vidinę esmę, t. y. imanentiškai, įsikūnija ir funkcionuoja kaip laisvos tikrovės visetą sudarančios jėgos. Taigi bandyti apibrėžti jų egzistavimo bei raiškos periodus ir priklausomybę nuo išorinių faktorių – reiškia painioti jau praeitų ontologinių būvių stadijas ir statiškai, užbaigčiai suprantamą laiko vektorių su Šiuolaikybe.

Šiuo spinozistinės ontologijos pagrindu, teigia rusų filosofas A. Penzinas, A. Negri išskiria Naujųjų laikų ontogenetines epochas. Imanentinis Renesanso revoliucijos planas, išlaisvinęs singuliarines autonominės visuomenės jėgas, pasibaigė Apšvietos „termidoru“ ir sekuliaraus „transcendentinio aparato“ atsiradimu, savo ruožtu skatinusiu prigimtinių teisės ir suvereniteto koncepcijų įsirtvintimą politinėje valstybių praktikoje. Taigi singuliarios masės buvo suvestos į iš esmės transcendentalias (nors jau ne teologines, kaip Augustino „Dievo mieste“) „liaudies“, „nacijos“ konstrukcijas.¹⁰

Būtent šiuo atžvilgiu dabartinė situacija, anot „Imperijos“ autorių, esmingai skiriasi nuo M. Foucault'o ir J. Deleuze aprašyto Modernybės vaizdinio: biopolitika ir „kontrolės visuomenė“ globalinėje imperinėje struktūroje tampa jos totalumo patvirtinimu. Ne tik valdžios ir jos realizavimo mechanizmas, bet ir visuomenės gyvenimo organizavimas ir funkcionavimas virsta jos ontologine charakteristika. Nacionalinis suverenitetas transformuojasi į globalinį suverenitetą, kurio sudėtiniai funkciniai segmentai yra valstybės-regionai (nūdien – JAV), didžiųjų valstybių blokai, regioninės valstybių organizacijos ir transnacionalinės korporacijos bei tarptautinės nevyriausybinės ir humanitarinės institucijos ir struktūros.

Struktūrinių naujosios imperinės pasaulinės tvarkos raiškų kom-

pleksiškumas lemia ir tai, kad: 1) priešingai tradicinėms imperijoms, suvereninės galios nelokaluotos viename metropoliniame centre, bet įgyja policentrinį ir poliarchinį pobūdį; 2) globalinis suverenitetas ne tik diskretinis, bet ir virtualus, t. y. realius pokyčius ir rezultatus inicijuojantys impulsai ir stimulai neturi vienreikšmiško apibūdinimo ir identifikavimo; 3) skirtingai nuo nacionalinio ir tradicinio-imperinio suverenumo, lokalizuoto apibrėžtuose teritoriniuose rėmuose, globalinis imperinis suverenitetas potencialiai beribis, nes šalia tradicinių turi išskirtinai modernią – virtualumo – dimensiją.¹¹

Taigi Imperijos savirealizacija numano nepalaujamą naujų išorės elementų, procesų sąryšingumo gilinimą ir plėtrą tinklinei valdžios struktūrai formuoti ir stiprinti, skirčių ir įvairovės multiplikavimą bei jų daugialypio identiteto skatinimą, išskaidantį ir pavaduojantį anksčiau, transcendentinėmis inektyvomis persmelktus moralinius, religinius, socialinius konfliktus ir antagonizmus, pastovią globalinių administravimo poveikių korekciją ir technologinį, komunikacinį, infrastruktūrinį tobulinimą.

Politinėje-ontologinėje retrospektyvoje imperinės Modernybės tapsmas regimas kaip imanentinių-transcendentinių istorijos viseto modusų bifurkacinis vystymasis, dėl kurio atsiranda globalinė visa aprėpianti valdžia. Tiek taikant jai daugumos tyrinėtojų vartojamą „globalizacijos“ terminą, tiek A. Negri ir M. Hardto *Imperijos*, kaip Spinozos *potentia* (gebėjimo kurti iš nieko) visa besireiškiančios valdžios sampratą, būtina matyti šio naujos istorinės kokybės darinio – globalinės politikos, ekonomikos ir kultūros formuotojo bruožus.

Pirmiausia taip įvardytinas teritorinis reliatyvizmas, išreiškiantis latentiškai beribį plėtros potencialą ir jo įkūnijimą atitinkamo (geo)politinio pasaulėvaizdžio dinamizme. Kitu reikšminiu bruožu laikytinas formuojamos imperinės erdvės heterogeniškumas, kurio lygį sąlygoja sisteminio stabilumo palaikymo būtinumas, imperinių subjektų (vietinių elitų) lojalumas, vietos kultūrinio-civilizacinio vystymosi ypatybės ir vietų politinės ir nacionalinės-kultūrinės savivaldos tradicijos.

Efektyvi konsolidacinė imperijos politika numano netradicinį sugebėjimą derinti unifikacinius imperatyvus su vietine jų suvokimo ir įsisavinimo specifika. Tokio pobūdžio problemų sprendimas supo-

nuoja dar vieną svarbų bruožą – imperinės ideologijos, grindžiamos universalistinėmis vertybėmis, diegimą ir propagandą.

IMPERIJOS MODELIAVIMAS IR TARPTAUTINĖ TVARKA

Nevaržomas plėtros instinktas, konsolidacinis stimulus ir universalizmo impulsai išreiškia ne tik imperinio diskurso dinamiškumą, bet ir apibūdina jų euristinį potencialą adekvatesniam vėlyvosios Modernybės politinės įtvarkos geštaltui formuoti. Tačiau ir politiškai, ir conceptualiai aktualiausias lieka klausimas dėl Imperijos idėjos, sampratos ir turinio euristiškumo.

Siekiant atsakymo, metodologiškai tikslinga pasiremti transpektyvine analize. Retrospektyvinė buvusių imperijų apžvalga vienareikšmiškai užbaigia šio pobūdžio problematiką, o futuristiniai modeliai, kaip ir klasikinės utopijos, neišvengia būdingo trūkumo – bekompromisio afirmatyvumo. O štai praeities tendencijų ir ateities projekcijų konstruktyvistinis modeliavimas pajėgus sukurti aktualių dabarčiai reikšmių lauką.

Atsispiriant nuo Modernybei būdingų visuomenės politinės organizacijos formų, pirmiausia būtina išryškinti imperijos ir nacijos sampratų skirtį. „Pažymėtina, – teigia prancūzų geopolitikas A. de Benoist’as, – kad imperija pirmiausia yra ne teritorija, bet idėja ar principas. Jos kuriama politinė tvarka sąlygojama ne materialiais faktoriais ar geografinių sričių valdymu, o teisine ar dvasine idėja. Todėl imperija – ne tiesiog „didesnė nacija“, o valdymo būdas, viršijantis nacionalinio suverenumo galias“.¹² Nuo senovės Romos iki Viduramžių pabaigos supranacionalinė moralinė-dvasinė *auctoritas* dominija viešosios įstatyminės valdžios *potestas* atžvilgiu turėjo aiškią legitiminę takoskyrą.

Kitu reikšminiu bruožu laikytina politinės vienybės samprata. Imperijai kaip idėjai artimas organiškumo požiūris, priešingai valstybei būdingam mechaninio agregato „mašinos“ vaizdiniui. Organiškumui būdingos universalumo ir funkcionalumo savybės koreliuoja su imperijai imanentišku globalumo pojūčiu. Būtent todėl etatizmo koncepcijos valstybės ir tautos teigia identitetą dėl bendrų šaknų nacionalinėje kultūroje (kuri įgyja politinę dimensiją). Imperinė univer-

salistinė vienybė nesunkiai sujungia skirtingas kultūras ir toleruoja jų autonomijas (kurios gana sėkmingai pavaduoja nacionalinei prieigai būdingą centralizaciją, politizaciją, ideologizaciją etc.).

Atskirybių ir bendrybių vienovės siekis, autonominių dalių proporcinis tarpusavio atitikimas užtikrina organišką sąveiką imperinės organizacijos struktūroje. Šią dinamišką priešybių vienybę *universitas* radikaliojo konservatizmo ideologas J. Evola apibūdino kaip supranacionalinę organizaciją, t. y. kaip vienijimo būdą, kuriuo nesiekama nei eliminuoti, nei unifikuoti pavaldžios etninės ir kultūrinės įvairovės. Taip imperinis principas atveria galimybę pereiti nuo aibės skirtingų, diferencijuotų elementų prie ankstesnio ir produktyvesnio jų diferencijavimo lygio, jiems imanentinio egzistavimo bei raiškos pagrindu. Paskirų elementų samplaika tampa integruota diferenciacija.¹³

Tokia prieiga esmingai skiriasi nuo įprasto ir tradicinio, bet vis mažiau veiksmingo nacionalinės integracijos modelio. Vėlyvosios Modernybės epochoje į nacionalinės valstybės prerogatyvas pretenduoja naujieji socialiniai judėjimai, iškilę dėl valdančiųjų partinių-politinių elitų ir pilietinių visuomenių interesų nederinės. Kita vertus, globalėjančios tarptautinės aplinkos internacionalizacija ir regionalizacija formuoja savas – para- ir viršvalstybines – struktūras ir tinklus, atitinkančius globalinės rinkos inovatyvumą. Savo ruožtu nacionalinio suvereniteto stereotipai, lemiantys „įsivaizduojamų bendruomenių“ stabilumą ir autonomiškumą, nūdien vis silpniau koreliuoja su multikultūralizmo (kurio neišvengiamumą nulėmė pasaulinė migracija, demografija ir kitos globalinės problemos) iššūkiais. Juoba kad „žlugusių valstybių“ (*failed states*) Trečiajame pasaulyje daugėjimas liudija apie nacionalinio valstybės modelio neadekvatumą postkolonijiniuose sociumuose.

Taigi imperijos konceptas, kaip alternatyva šiuolaikinių nacijų ir jų politinių-organizacinių formų „agresyvaus bejėgiškumo“ progresijai, iškyla lyg aktuali prolongacinė perspektyva, pasižyminti turtinga retrospektyvine istorine tradicija. Analizuodamas imperijos, kaip vienos reikšminių šiuolaikybės politinių formų aktualizaciją, rusų politologas A. Magunas išskyrė šias priežastis:

1) Augančio politinio-ekonominio universalizmo sąsaja su klaušimu apie atsiveriančios pasaulinės erdvės valdžios subjektą. Gilėjant

pasitikėjimo tradicinėmis politinėmis, religinėmis etc. sistemomis krizei, klausimas apie valdžią tampa dominuojančiu. Šiame kontekste, pabrėžė autorius, B. Spinozos *potentia* kaip galėjimas kurti „iš nieko“ (naujos erdvės formavimas ir valdymas) iškyla tartum *imperiumo* (valdžios-prievartos) priešprieša.

2) Imperijos kaip *svetimų* politinio, teritorinio ir t. t. sambūvio reguliavimo ir valdymo būdas iškyla moderniose visuomenėse augant susvetimėjimui. Jei valstybė implikuoja visuomenės valdžią pačiai sau, tai dėl racionalizuojančios globalizacijos įtakos daugelio politinių sprendimų internacionalizacija suponuoja neišvengiamą „pažįstamo (kasdienio) pasaulio baigtį“ (I. Wallerstein) ir adekvačių naujai situacijai valdymo formų tapsmą.

3) Reikšminiu imperijos kaip valdžios bruožu, teigia A. Magunas, laikytina erdvės kontrolė. Kitaip nei valstybė, kuri pasižymi uždaru ir teoritoriniu baigtinumu, imperija neturi apibrėžtų ribų ir baigtinių orientyrų. Politinių, nacionalinių, kultūrinių ir kitų ribų erozija – viena vertus, ir pasaulinės erdvės „kompresija“ (susitraukimas) progresuojant informacinėms ir komunikacinėms technologijoms – kita vertus, „tematizuoja erdvę ir stiprina imperinį legitimumą“. Realus erdvės užkariavimas („tautų kraustymasis“, kolonizacija) ir virtualus naujųjų erdvių įsisavinimas (kosmosas) ne tik išreiškia žmonijos savizinos siekį, bet ir atspindi nūdienos pasaulyje augančio mobilumo, apibūdinamo postmodernistinėmis „transgresyvumo“, „nomadizacijos“, „naujųjų barbarų“ sampratomis, refleksiją.

4) Imanentinė imperijos savybė, jos *sine qua non* – pastovus veikimas, judėjimas, mobilumas, būdingas tiek senovės graikų imperializmui (Tukididas), tiek Naujųjų laikų „Leviatanams“. Nūdien permanentinio aktyvizmo kultas, persmelkęs visas viešojo gyvenimo sritis, pradedant akademinio mokslu ir baigiant verslu, paprastai išreiškiamas karinio užgrobimo, ekspansijos, įsisavinimo ir pertvarkos patoso kategorijomis. Nepaliaujama veikla, kaip produktyvi ekspansija, gretinanti individo savirealizacijos intenciją su imperiniu politinių struktūrų atraktyvumu, tarsi „įveikia“ tradicinės valdžios transcendentalumą ir legitimuoja imperijos imanentiškumą.¹⁴

Pasak D. Bello, šiandien nacionalinės valstybės tapo per didelės

mažoms lokalioms problemoms ir per mažos didelėms, juoba globalinėms. Įvairaus lygio, reikšmės ir svarbos problemų susipynimą skatina ne tik globalizacijos, bet lygia dalimi ir bendro pasaulinio vystymosi kompleksiško augimas, sukėjęs paradoksalią situaciją. Užuoat sekęs tradicine, istorinės vaizduotės palaikoma linijine logika, kreipiančia tautas į universalumo ir unifikacijos kelią, nūdienos pasaulis plėtojasi pagal nelinijinę postmoderno logiką, kuriančią gyvybingas lokales politines, ekonomines ir kultūrinės monadas, paklūstančias šįkart ontologiniam „išankstinės harmonijos“ principui.

Valstybinių-struktūrinių ir politinių-organizacinių lygiu tokio principo manifestacija yra federalistinio tipo autonominių vienetų junginys, istorinėje Europos sąmonėje įsitvirtinęs imperinių modelių įvairovė. Šiuolaikinės Europos devizas „Vienovė įvairovėje“, apibūdinantis jos bendriausią siekį dialektinėje „tikslo-sąlygos“ jungtyje, apėpia ir visą spektrą istorinių imperijų, Europos vienijimo projektų ir vizijų, praktiškai ar idealiai sprendusių vienybės užtikrinimo problemas stengiantis išsaugoti susiklosčiusią tautų ir kultūrų heterogeniją.

Taigi naujojo amžiaus dienotvarkėje centriniu tampantis klausimas apie naująją pasaulio tvarką ne tik neatmaino nūdien egzistuojančių įvairovės realijų, bet ir reikalauja principingai apsispręsti, kokiais būdais ir priemonėmis įmanoma į naują, atvirą tarptautinio šių konsteliacijų sugyvenimo struktūrą adekvačiai ir efektyviai įkomponuoti atsirandančias regionines kultūras, politines autonomijas ir etnines mažumas etc. Nacijos principas, grindžiamas uždara is etnos, konfesijos, teritorinio baigtinumo stereotipais, nebuvo skirtas, o šiandien aiškiai nepajėgus suderinti modernų pilietybės supratimą su tradiciškai rigoristiniu tautybės išgyvenimu, juoba šiandienės sunkiai reguliuojamos pasaulinės migracijos kontekste. Iš pradžių atrodę europinei valstybei tiesiog neįprastas Jugoslavijos destrukcijos atvejis virto sindromu – ir ne tik etniniu, bet ir konfesiniu, istoriniu, kultūriniu ir kitokiu pagrindu. Taip pesimistinė S. Huntingtono versija rutuliojasi į „savirealizuojančią pranašystę“.

A. Negri ir M. Hardto požiūriu, nacionalinis identitetas atsiranda kaip europinio kapitalizmo ir absoliutistinės valdymo formos tarpusavio struktūravimo išdava, integruojanti etninius, erdvinius-teritori-

nius ir kalbinius bendrumo aspektus. Kaip aktyvi visuomeninių ir politinių santykių „įrėminimo“ ir ideologinė suvereniteto ir modernumo apologetė, nacija apriboja ir suprastina visuomenės politinių interesų raiškos būdų ir formų įvairovę. Tai pasakytina tiek apie vietinių kalbų ir dialektų unifikaciją, tiek apie socialinės diferenciacijos korekcijas „nacionalinės vienybės“ ideologijoje, tiek „valdiškos“ individų socializacijos programavimą nacijos mitologijoje.

Taigi, pagal A. Negri, nacijos vaidmuo dvilypis: viena vertus, tai visuomenės kontrolės ir diktato būdas ir kompleksinė unifikacijos priemonė, bet, kita vertus, tai ir naujos, platesnės ir universalesnės komunikacijos galimybių atvėrimas. Viduramžių Europos lokaliųjų bendruomenių įtraukimas į bendrą pramoninės gamybos procesą, urbanizacija, socialinės ir politinės informacijos bei jos kanalų plėtra tapo neatsiejama modernios visuomenės formavimo sąlyga.

Nacionalinio (plačiau – europinio) identiteto konstravimas, besiremiantis „Mes – Jie“ skirtimis, taip pat yra tikrovės suprastinimas, visapusiškai konceptualizuotas europocentrizmo schemose. Tačiau būtent čia, šios ideologijos ypatybėse, mūsų nuomone, tikslinga ieškoti imperinio prado, kaip skirtingų ekonominio, politinio, kultūrinio struktūravimo lygių derinimo principo užuomazgų.

Lygindami, klasifikuodami ir apibendrinami istorinių imperinių darinių specifika ir bendrybes, tyrinėtojai (pvz., Z. Brzezinski, S. Eisenstadt, G. Feoktistov ir kt.) sukūrė įvairiais kriterijais paremtų tipologijų, iš kurių skirtinas europinei imperinei evoliucijai nagrinėti reikšmingas struktūrinės dinamikos aspektas.

Šiuo pagrindu skiriami imperijos-konglomerato ir imperijos-hierarchijos tipai. Pirmasis apibūdinamas išoriniais jėgos saitais be žymesnių struktūrinių atitikimų tarp dalių. Antrasis numano tautų skirtingo lygio jungtis ir įtraukimo į bendrą ekonominę, kultūrinę ir politinę erdvę laipsnį, todėl šiuo atveju gauname sąveikaujančių dalių sistemą. Traukos centru reiškiasi metropolija, kurios įtaka gali išlikti ir po to, kai periferijos išsivaduoja iš kolonijinės priklausomybės ir tampa savarankiškomis valstybėmis. Tokio pobūdžio tarpusavyje papildančiomis priklausomybėmis pasižymi Britų sandrauga, stabili JAV įtaka Lotynų Amerikai ir pan.

Imperijos-hierarchijos, pažymi G. Feoktistovas, būtent dėl plataus savirealizacijos spektro (nuo kolonijinių sistemų iki įtakos sferų ir tarpusavio priklausomybės struktūrų) tapo pavyzdžiu naujaušio tipo imperinių junginiams formuoti.¹⁵ O pastarųjų aktualizacijos poreikis nūdien išplaukia iš XX a. 10-ojo dešimtmečio revoliucinės transformacijos, kurios pasekmės tarptautinių sistemų stabilumui jau tapo chroniškomis nuo XXI a. pradžios. Nepaliaujamai auga kvazivalstybių (*quasi-states*) ir žlugusių valstybių (*failed states*) kiekis – tai implicitiškai signalizuoja apie nacionalinių suverenitetų autonomijos neadekvatumą kylančiai globalinio saugumo realybei.

Tačiau globaliniai mainai, tapę XXI a. tarptautinių sistemų egzistavimo ir vystymosi imperatyvu, reikalauja efektyvios ir neatidėliotinos įsisenėjusių tarpvalstybinių ir regioninių konfliktų kontrolės ir valdymo, kurie nūdien pasiekiami tik jungtinėmis „atsakingų valstybių“ (A. Etzioni) pastangomis. Šios konsoliduojančios tarptautinės sistemos provaizdžiu ryškėja Europos Sąjunga, įrodžiusi naujos viršnacionalinės vienybės produktyvumą po lemtingų jos civilizacinei būčiai pasaulinių konfliktų Europos, kuriai bus skirta antroji mūsų darbo dalis.

VIETOJ PABAIGOS

Šiuolaikinė pasaulinė finansinė krizė, kaip ir ankstesnė, įvykusi prieš dešimtmetį, demonstruoja esamos tarptautinės tvarkos tarpinį, pereinamąjį pobūdį, vis menkiau atitinkantį besiformuojančios globalinio reguliavimo sistemos būtinumą. Numanoma postbipolinio pasaulio struktūra kol kas lieka deklaracijų ir projektų lygyje, juoba kad jos tradicinis tarptautinis-politinis įvaizdis, imituojantis Vestfališkos sistemos modelį, tik iš dalies aprėpia transnacionalinės realybės implikuojamas problemas, iš esmės neturinčias analogų istorijoje.

Kita vertus, globalizacijos procesų skatinama tradicinių sanklodų, teritorinių-politinių ir ekonominių vienetų ir darinių įvairovės „eksplozija“, jau nebesutvarkoma nei nūdienos JAV unipolio dominijos, nei jos alternatyvos – daugiapolės didžiųjų valstybių sistemos galia. Valstybių suverenumo erozija, sąlygota skirtingų politinių reakcijų

į globalizacijos impulsus, tuo pat metu (šalia regimos susiklosčiusių politinių-institucinių struktūrų destrukcijos) suponuoja iš esmės pozityvius / konstruktyvius šiuolaikinės tarptautinės tvarkos restruktūrizacijos stimulus.

Šioje situacijoje imperiologijos diskursas atskleidžia, viena vertus, projektinį numanomos globalinės politinės tvarkos variatyvumą, atsiveriantį vėlyvosios Modernybės epochos neapibrėžtumu ir nenuspėjamumu augančių globalinių rizikų sąlygomis. Kita vertus, siūlomų imperinių koncertų įvairovė, paremta solidžia istorinių imperijų analize, leidžia koreguoti galimas tarptautinių ir globalinių politinių konstrukcijų apybraižas ir jų konstravimo kriterijus bei gaires.

Šiuo refleksyviu analitiniu požiūriu pozityviai vertintinas radikalus ir alternatyvus daugumos tyrinėtojų pozicijoms A. Negri ir M. Hardto globalinės imperijos projektas. Jo pažintinė-analitinė vertė, mūsų nuomone, glūdi pirmiausia principiniame kompleksiskume, komponuojančiame aibę esmingų istorinių, filosofinių, sociologinių ir politinių-ekonominių idėjų bendrame konceptualinės polemikos kontinuumo. Antra, A. Negri ir M. Hardto „Imperijoje“ ne tik kritiškai, bet ir produktyviai remiamasi globalizacija kaip visos teorijos *spiritus movens*, neapsiribojant (kaip tai būdinga klasikiniams marksistams) „reakcingojo imperializmo“ demaskavimu. Pagaliau trečias, euristinis momentas kyla iš originalių B. Spinozos traktuočių, postmoderno teoretikų interpretacijų, K. Marxo ir postmarksistų idėjų rekonstrukcijos globalinėje realybėje.

Apskritai tai teikia vilčių nepasiklysti XXI a. „realybės dykumoje“ (S. Žizek), o racionaliai išvelgti sisteminius naujosios globalinės tvarkos kontūrus bei atrasti jos formavimui būdingus atraktorius, jungiančius interpretuojamą praeitį su projektuojama ateitimi.

PASTABOS IR NUORODOS

- 1 Kavolis, V. *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos. 1996. P. 304.
- 2 Huntington, S. P. *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. N. Y. 1997. P. 14–23.

- 3 Castells, Manuel. *Tinklaveikos visuomenės raida*. T. 1. Vilnius: Poligrafija ir informatika. 2005. P. 143.
- 4 Kavolis, V. *Civilization Analysis as a Sociology of Culture*. N. Y. 1995. P. 184.
- 5 Negri, A.; Hardt, M. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press. 2000.
- 6 Negri, A.; Hardt, M. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press. 2000. P. XI–XII.
- 7 Негри, А. *Наступает ли кончина национального государства?* Rasta: www.anarch.ru.
- 8 Ten pat.
- 9 Делез, Ж. *Критика философии Канта: учение о способностях. Бергсонизм. Спиноза*. М. 2000. С. 192–195.
- 10 Пензин А. «Революционное чудовище»: понятие множества в философии А. Негри // *Синий диван*. 2005. Nr. 5. С. 44–47.
- 11 Negri, A.; Hardt, M. *Empire*. Cambridge: Harvard University Press. 2000. P. 353–369.
- 12 Benoist, A. de. The Idea of Empire // *Telos*. Winter 93/Spring 94, June 98–99. P. 83.
- 13 Evola, J. *Essais Politiques*. Paris: Puiseaux. 1988. P. 83.
- 14 Магун, А. Остраненное пространство. Империя как одна из политических форм современности. Негри, Хардт и другие // *Неприкосновенный запас*. 2006. Nr. 1 (45). С. 148–152.
- 15 Феоктистов, Г. Г. Империя как тип структурного деления мира // *Общественные науки и современность*. 2000. Nr. 2. С. 105.

SUMMARY

EMPIRE AND GLOBALISATION IN THE NEW GLOBAL ORDER

In present article there is described a variety of the Empire concepts as a basic constructions of the new international order in XXI century. The main attention is maximized on complex theory of Italian and American thinkers A. Negri and M. Hardt about global Empire as universal political reality. In the analysis there is stressed an heuristical and prognostical significance, its interpretations for the understanding of European Union as a cosmopolitan empire possibility.

The essay also examines causes and conflicts in the modern international relations for quasi-states and failed states. Global regulations and control for similar contradictions solution may be productive in empires organizational political context.